

Divé kačice na Slovensku a v Českej republike

Matúš Rajs ký, Pavel Hell, Miroslav Vodňanský, Dušan Rajs ký

Logickou príčinou migrácií divých kačíc po nástupe ochladenia je zamrzanie vodných plôch a minimalizovanie potravných zdrojov v biotopoch, kde rozmanité druhy hniezdia a vyvádzajú mláďatá. Z európskych krajín vedú hlavné trasy smerom do Stredomoria a Afriky. V jarnom období nastáva opačná situácia, keď sa v mesiacoch marec a apríl vracajú sťahovavé druhy naspäť na sever a severovýchod, aby tu strávili vegetačné obdobie. Približne týmto spôsobom možno jednoducho charakterizovať princíp migrácií. Aj tu môžeme však prirodzene zaznamenať výnimky, a to napríklad v dôsledku neštandardných klimatických podmienok v zimnom období. Uvedený faktor vytvára predpoklady pre čiastočné pozastavenie migračného ťahu a niektoré „exotické“ druhy kačíc sa následne môžu dlhšiu dobu zdržovať v priebehu zimného obdobia aj v našich podmienkach. Odlet môže prípadne ovplyvňovať synantropizácia divých kačíc, čiže ich zdržovanie sa v blízkosti miest a ľudí, kde sú v mnohých prípadoch aj pravidelne kŕmené.

Prelety stredoeurópskou oblasťou sú spravidla mimoriadne intenzívne. Odhady migrujúceho vtáctva na tomto území sa pohybujú v miliónoch jedincov. Na Slovensku a v Českej republike, v súvislosti jednak s geografickou polohou v rámci uvedených migračných trás a taktiež v dôsledku rôznorodosti prírodných podmienok, ktoré vytvárajú predpoklady pre značnú druhovú diverzitu (druhová pestrosť), zaznamenáva sezónne poľovnícka prax viaceré druhy divých kačíc. Dôležitými migračnými koridormi sú veľké vodné toky, prípadne vodné nádrže, kde sa počas preletov vtáctvo zdržuje (vodné plochy zaberajú približne 1,1 % územia Slovenska a 1,4 % územia Českej republiky). V našich podmienkach bolo zaznamenaných minimálne 30 zástupcov čeľade kačícovitých *Anatidae*, z ktorých prevažná väčšina predstavuje významných migrantov. V rámci čeľade (zaradujú sa sem napr. aj husi a potápače - morčáci) sa v tomto príspevku zameriame na kačice.

Z pohľadu súčasného poľovníckeho manažmentu je v SR významným druhom kačica divá (kachna divoká) *Anas platyrhynchos*. V ČR je popri uvedenom druhu lovená aj chochlačka sivá (polák veľký) *Aythya ferina* a chochlačka vrkočatá (polák chocholačka) *Aythya fuligula*. Podľa pôvodne platnej legislatívy sa lovila aj kačica chrapkavá (čírka obecná) *Anas crecca* a kačica chrapľavá (čírka modrá) *Anas querquedula*, ich hospodársky význam bol však z dôvodu nižšej populačnej hustoty minimálny. Na Slovensku je podľa poľovníckej legislatívy určená doba lovu kačíc od 16.09. do 15.01., a v Českej republike od 01.09. do 30.11.

Pri porovnaní vývoja odstrelu od roku 1968 po súčasnosť badať najmä v ČR stúpajúci trend. Na Slovensku bolo v roku 1968 ulovených 14 771 a v Českej republike 91 979 divých kačíc. V roku 2004 bol na Slovensku vykázaný odstrel v množstve 19 817, v Českej republike 327 700. V priebehu sledovaného obdobia bolo dosiahnuté maximum na Slovensku 29 946 ks v roku 1977, v Českej republike 341 708 kusov v roku 2001. Vyššie odstrel v Českej republike súvisia s veľkým množstvom vypúšťaných umelo odchovaných divých kačíc a vyššou úrovňou starostlivosti. V prepočte na 1 km² územia sa najviac divých kačíc v Európe loví v Dánsku (23,24 ks) a v Holandsku (12,46 ks). Na Slovensku sa loví ročne okolo 0,34 ks na 1 km², v Českej republike 4,16 ks na 1 km². Z hľadiska počtu ulovených kačíc na jedného poľovníka má prvenstvo Holandsko s 17,2 ks (aj vplyvom skutočnosti, že divé kačice sú jednou z mála zveri, ktorú možno ešte podľa legislatívy v Holandsku loviť), Česká republika 3 ks, Slovensko 0,4 ks a priemerne najmenej kačíc, v rámci sledovaných krajín, uloví poľovník v Írsku (0,3 ks).

Kačica divá dosahuje v európskych podmienkach najvyššiu početnosť v rámci čeľade kačicovitých. Početný stav európskych populácií sa odhaduje na 4 000 000 – 5 000 000 jedincov. Druh je rozšírený takmer na celom území Európy. V pohoriach Pyrenejí a Álp sa hniezdenie zaznamenalo aj nad 2000 m n. m. (hniezdiace populácie v SR 24 000-40 000 jedincov, v ČR podľa Červeného a kol. (2003) 40 000-80 000 jedincov). V zimnom období k nám prilietajú jedince zo severských krajín, pričom migračné ťahy na zimoviská v Európe majú juhozápadný trend. V zimnom období sa zvyšuje početnosť druhu na Slovensku až trojnásobne, a stavy zimujúcich exemplárov sa pohybujú na úrovni 60 000 – 120 000 jedincov. V súvislosti s dobou odstrelu divých kačíc na Slovensku (16. 09. - 15. 01.) sa práve zimujúce severské populácie podieľajú do značnej miery na úlovku. Počas januárových sčítaní v roku 1995 bolo len na 172 kilometrovom úseku Dunaja zaznamenaných 26 200 exemplárov (Danko a kol., 2002), čo je približne množstvo, ktoré v čase reprodukcie predstavuje celoslovenskú hniezdnu populáciu.

Lovené druhy kačíc (pozn. existujú legislatívne rozdiely pri jednotlivých spolkových krajinách)															
	Slovensko	Česká republika	Rakúsko												
Kačica divá - kachna divoká	●	●	●												
Kačica hvízdavá - hvízdák eurasijský			●												
Kačica chrapľavá - čírka modrá			●												
Kačica chrapkavá - čírka obecná			●												
Kačica chripľavá - kopřivka obecná			●												
Kačica lyžičiarka - lžičák pestrý			●												
Kačica ostrochvostá - ostralka štíhlá			●												
Chochoľačka bieloooká - polák malý															
Chochoľačka morská - polák kaňolka															
Chochoľačka sivá - polák veľký			●												
Chochoľačka vrkočatá - polák chochoľačka			●												
Kajka morská - kajka moršská															
Hrdzavka potápavá - zrzoňlávka rudozobá															
Hľaholka severská - hohol severní			●												
Kačica ľadová- hoholka ľadní															
Turpan čierny - turpan čierný															
Turpan tmavý - turpan hnědý															

Nemecko	●	●		●			●		●	●	●				●	●
Maďarsko	●		●	●						●				●		
Srbsko	●			●						●						
Lotyšsko	●	●	●	●	●	●	●		●	●	●			●	●	●
Malta	●	●	●	●	●	●	●				●					
Dánsko	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Švédsko	●	●		●							●	●		●	●	●

Hlavné oblasti výskytu divých kačíc sú nížiny s vyšším zastúpením vodných plôch a mokradí, čo je evidentné aj z prehľadu o odstrelе v jednotlivých krajoch SR. V roku 2004 bolo podľa údajov zo štatistiky Národného lesnického centra vo Zvolene ulovených najviac divých kačíc v Trnavskom kraji 7 485 ks (37,77 %), 5 606 ks (28,29 %) v Nitrianskom kraji, 4 374 ks (22,07 %) v Bratislavskom kraji, 1 050 ks (5,3 %) v Košickom kraji, 506 ks (2,55 %) v Trenčianskom kraji, 347 ks (1,75 %) v Žilinskom kraji, 285 ks (1,44 %) v Banskobystrickom kraji a najmenej, a to 164 ks (0,83 %) v Prešovskom kraji. V Bratislavskom, Trnavskom a Nitrianskom kraji sa spolu ulovilo až 88,13 % všetkých divých kačíc. Z uvedených údajov vyplýva, že najviac divých kačíc sa loví na juhozápadnom Slovensku v oblasti Podunajskej nížiny. Z pohľadu regiónov sa na západnom Slovensku najviac divých kačíc loví v okrese Dunajská Streda (16 % z celkového odstrelu), ktorým preteká rieka Dunaj a od roku 1992 je v prevádzke Vodné dielo Gabčíkovo. Podunajsko predstavuje dôležitý migračný koridor aj pre ďalšie sťahovavé druhy ako napríklad pre kormorány. Kropil (1993) popísal pri Gabčíkove denný prelet v časovom rozpätí troch hodín 1 100 kormoránov. Migrujúce populácie preletujúce územím Slovenska a Českej republiky smerujú do krajín bývalej Juhoslávie, Grécka, Francúzska a na pobrežie Sicílie. V roku 1995 bol pri Gabčíkove nájdený uhynutý kormorán okrúžkovaný v roku 1988 pri Kaspickom mori.

Druh	Počet hniezdiacich jedincov v SR	Počet zimujúcich jedincov v SR	Spoločenská hodnota v Sk (podľa legisl. SR)
Kačica divá - kachna divoká	24 000-40 000	60 000-120 000	5000
Kačica hvízdavá- hvízdák eurasijský	-	0-30	20 000
Kačica chrapľavá - čírka modrá	200-400	0-30	20 000
Kačica chrapkavá - čírka obecná	20-80	500-1 000	20 000
Kačica chripľavá - kopřivka obecná	100-160	0-30	20 000
Kačica lyžičiarka - lžičák pestrý	20-80	0-15	40 000
Kačica ostrochvostá - ostralka štíhlá	0-20	5-30	50 000
Chochlačka bieloooká - polák malý	10-40	5-15	130 000
Chochlačka morská - polák kaholka	-	10-30	10 000
Chochlačka sivá - polák veľký	1 000-2 000	2 000-15 000	10 000
Chochlačka vrkočatá - polák chocholačka	500-1 000	2 000-4 500	10 000
Kajka morská - kajka mořská	-	0-5	30 000
Hrdzavka potápavá - rzohlávka rudozobá	20-60	0-10	50 000
Hlaholka severská - hohol severní	-	3 000-7 000	10 000
Kačica ľadová - hoholka lední	-	0-20	20 000

Turpan čierny - turpan čierný	-	0-15	20 000
Turpan tmavý - turpan hnědý	-	10-50	20 000

Početnosti druhov spracované podľa Danka a kol. (2002)

Jednotlivé druhy sa líšia navzájom jednak veľkosťou tela, čiastočne rozdielnym prispôbením sa vodným biotopom a spôsobom vyhľadávania potravy (kačice plávavé, potápavé). Pozornosť upúta pestré sfarbenie, ktoré je výrazné najmä u samcov (obdobie reprodukcie), pričom samice sú prevažne nenápadnejšej farby.

Medzi tzv. plávavé kačice zaraďujeme **kačicu divú (kachna divoká) *Anas platyrhynchos*** (♂ do 1,3 kg, ♀ do 1,1 kg), **kačicu hvízdavú (hvízdák eurasijský) *Anas penelope*** (♂ do 1,1 kg, ♀ do 0,9 kg), **kačicu chrapľavú (čírka modrá) *Anas querquedula*** (♂ ♀ do 0,5 kg), **kačicu chrapkavú (čírka obecná) *Anas crecca*** (♂ ♀ do 0,4 kg), **kačicu chriplľavú (kopřivka obecná) *Anas strepera*** (♂ ♀ do 0,8 kg), **kačicu lyžičiarku (lžičák pestrý) *Anas clypeata*** (♂ ♀ do 0,7 kg), tá má na lovenie drobných vodných bezstavovcov prispôbený rozšírený zobák, ktorý dal druhu meno vo väčšine jazykov a **kačicu ostrochvostú (ostralka štíhlá) *Anas acuta*** (♂ do 1,1 kg, ♀ do 0,9 kg). Pre uvedené druhy je charakteristické, že zadnú časť tela majú akoby vyzdvihnutú na hladinu a pri vzlietaní sa nerozbiehajú po hladine, ale vzlietajú z miesta. Opakom sú tzv. potápavé kačice, ktoré sú ekologicky viac prispôbené životu na vode. Telo majú viac ponorené, sú dobre prispôbené potápaniu do väčších hĺbok a pod vodou vydržia 30-60 sekúnd. Na štvrtom zadnom prste majú kožný lem, nohy majú posunuté viac dozadu a na suchu stoja vzpriamenejšie ako plávavé kačice. Zaraďujeme sem **chochlačku bielookú (polák malý) *Aythya nyroca*** (♂ ♀ do 0,6 kg), ktorá je najmenšia z chochlačiek, **chochlačku morskú (polák kaholka) *Aythya marila*** (♂ ♀ do 1,4 kg), **chochlačku sivú (polák veľký) *Aythya ferina*** (♂ ♀ do 1,3 kg) hojnejší druh s počtom zimujúcich jedincov napr. v oblasti Dunaja až niekoľko tisíc, v Európe ja považované za centrum areálu Poľsko, Česká republika, Maďarsko a východná časť Nemecka, **chochlačku vrkočatú (polák chocholačka) *Aythya fuligula*** (♂ ♀ do 1,0 kg) s typickými predĺženými čiernymi perami na tyle samca, **kajku morskú (kajka mořská) *Somateria mollissima*** (♂ ♀ do 2,8 kg), hmotnostne najväčší druh spomedzi uvedených, ktorého areál sa v posledných päťdesiatych rokoch rozširuje smerom na juh, **hrdzavku potápavú (zrzohlávka rudozobá) *Netta rufina*** (♂ ♀ do 1,6 kg), **hlaholku severiskú (hohol severní) *Bucephala clangula*** (♂ do 1,0 ♀ do 0,7 kg), druh s výraznejším výskytom na Slovensku (v roku 1995 bolo na Dunaji napočítaných 3418 exemplárov), **kačicu ľadovú (hoholka lední) *Clangula hyemalis*** (♂ ♀ do 1,0 kg), samec má predĺžené čiernehoedé chvostové perá, na Slovensku boli väčšinou pozorované malé skupinky vtákov, alebo jednotlivé exempláre, ojedinelým bol prípad pozorovania krdľa s 22 jedincami na Vodnom diele Gabčíkovo v roku 1994. Ďalej do tejto skupiny radíme **turpana čierneho (turpan čierný) *Melanitta nigra*** (♂ ♀ do 1,6 kg) a **turpana tmavého (turpan hnědý) *Melanitta fusca*** (♂ ♀ do 2,1 kg).

V mnohých európskych krajinách povoľuje legislatíva lov viacerých druhov divých kačíc. Nakoľko je výskyt jednotlivých druhov z regionálneho pohľadu rozdielny, riešia to napríklad v jednotlivých spolkových krajinách Nemecka a Rakúska rozdielnymi právnymi predpismi upravujúcimi podmienky lovu jednotlivých druhov tak, že v krajinách s vysokým výskytom toho ktorého druhu je tento povolený loviť. Takýmto spôsobom sa napríklad v spolkovvej krajine Berlín loví iba kačica divá a naproti tomu v krajine Baden-Württemberg sa popri tomto druhu loví tiež k. ostrochvostá (ostralka štíhlá), k. hvízdavá (hvízdák eurasijský), k. chrapkavá (čírka obecná), chochlačka morská (polák kaholka), chochlačka vrkočatá (polák chocholačka), chochlačka sivá (polák veľký), turpan čierny (turpan čierný) a turpan tmavý (turpan hnědý). Ide o riadenie poľovníctva regionálnym manažmentom, ktorý zohľadňuje miestne podmienky. Podobná situácia je v Rakúsku, keď predpisy na úseku poľovníctva

v Tirolsku povoľujú loviť iba kačicu divú a vo Viedni sú legálne lovené takmer všetky druhy divých kačíc. Predpisy opäť zohľadňujú rozmanitosť a početnosť miestnej avifauny.

Na Slovensku je možné podľa Vyhl. č. 230/2001 Z. z. loviť iba kačicu divú. Obmedzenie lovu iba na jeden druh kačice nie je známe ani z jednej z okolitých krajín susediacich so Slovenskom. Podľa sledovaní z obdobia posledných 10 rokov dosahuje chochlačka sivá (polák veľký) v oblasti juhozápadného Slovenska a najmä v podunajskom regióne početnosť, ktorá by umožňovala jej zaradenie medzi lovené druhy, a to bez ohrozenia jej výskytu. Na Slovensku bolo v oblasti Dunaja napríklad v januári v roku 1999 sčítaných 13 709 zimujúcich jedincov. Dunaj predstavuje štátnu hranicu medzi Maďarskom a Slovenskom. Na pravom brehu v Maďarsku je povolené uvedený druh loviť a pritom sa jedná o tie isté migrujúce populácie, ktoré sa premiestňujú celým územím slovensko-maďarského Podunajska. Zvyšujúce sa stavy uvedeného druhu vzbudzujú záujem aj z epizootologického aspektu najmä ak je celoročne chránený, bez účinných mechanizmov regulovania stavov. V Českej republike je možné na rozdiel od situácie na Slovensku loviť tri druhy.

V poslednom období sa zvyšuje záujem o migrácie vodných a na vodné prostredie viazaných druhov a to z aspektu vtácej chrípky (aviárnej influenzy). Diskutuje sa najmä o ich možnom vplyve na šírenie tejto virózy a prognostické hľadiská najmä vo vzťahu k ochrane zdravia ľudí. Opatreniami na kontrolu vtácej chrípky sa v Európskej únii zaoberala už smernica Rady 92/40/EHS z 19. mája 1992. V dôsledku rozšírenia vtácej chrípky, spôsobenej vysoko patogénnym vírusom A (H5N1) v roku 2003 v krajinách juhovýchodnej Ázie, boli prijaté ďalšie rozhodnutia. V aktualizovaných opatreniach sa zohľadňovala aj expanzia nákazy smerom na západ. Uvedená smernica síce definovala postupy pre prípad vtácej chrípky v krajinách EÚ, ale pravidelnú kontrolu v populáciách voľne žijúcich vtákov neurčovala. Neskôr sa pozornosť zamerala aj týmto smerom. Hoci v súčasnom období je vtáčia chrípka jednou z najviac medializovaných tém, história vtáčieho vírusu H5N1 sa v Európe datuje od roku 1959, keď ho izolovali zo sliepok v Írsku. Ďalší údaj o izolácii tohto subtypu u hydiny je z roku 1969 z juhomaďarského Debrecína. V tom čase tieto izolácie nevzbudili zvláštnu pozornosť. Uplynulo však ďalších 6 rokov a tento vírus, ako uvádza Sabó a kol. (2006) spôsobil epizootiu u voľne žijúcich vtákov na Hortobágysej puste v Maďarsku. Pri súčasnom šírení vírusu H5N1 v Európe v populáciách voľne žijúcich vtákov bol tento izolovaný spočiatku len u labutí. Predpokladali sme, že ak príde k prvým záchytným vtácej chrípky na Slovensku – je dosť možné, že pôjde aj o labute. Početné úhyny týchto vtákov na juhozápade Slovenska koncom januára a začiatkom februára toho roku (najmä Podunajská oblasť) tento predpoklad umocňovali. Vírus H5N1 bol však na Slovensku izolovaný súčasne u zriedkavého druhu - potápača bieleho (morčák bíly) *Mergus albellus* na Dunaji pri Bratislave, a u celkom nečakaného druhu – sokola sťahovavého (sokol stěhovavý) *Falco peregrinus* v oblasti podunajských lužných lesov pri Vodnom diele Gabčíkovo. Z hľadiska šírenia nákaz najrizikovejšia oblasť migračných trás vtáctva na Slovensku (okolie Dunaja) sa týmito nálezmi potvrdila – aj keď prognózované druhy (labuť, kačica divá, hus divá) doposiaľ nie. Nakoľko však prebieha cieľený pasívny monitoring vtácej chrípky u uhynutých vtákov – situácia je stále aktualizovaná. Týka sa to nielen Slovenska, ale aj ďalších európskych štátov.

Vývoj vtácej chrípky je a bude v blízkej budúcnosti sledovaný aj z pohľadu možného vplyvu na umelé chovy divých kačíc. Odhliadnuc však od aktuálnej situácie sa kačica divá javí z poľovníckeho hľadiska ako mimoriadne perspektívny druh zveri a veľký rozdiel v úlovkoch medzi SR a ČR (v r. 2004 19 817 a 327 700 ks) naznačuje, že by bolo vhodné venovať starostlivosti o túto zver na Slovensku viac pozornosti. Taktiež je dôležité, aby sa poľovnícka exploatácia jednotlivých druhov kačíc prispôbovala aktuálnej situácii, čo predpokladá legislatívnu úpravu týkajúcu sa obhospodarovania tých druhov, ktorých početnosť to dovoľuje, ako by tomu mohlo byť napr. pri chochlačke sivej (polák veľký),

ktorú na Slovensku nemožno loviť, na rozdiel od susedných krajín – Maďarska, Českej republiky a Rakúska.